

Wij Maken NL academie – Democratie en Energie

Verslag startbijeenkomst, 13 februari 2020

Zoë Bander

Bij de aftrap van de leerlijn Democratie en Energie zijn er 36 enthousiaste, gemotiveerde en geëngageerde deelnemers aanwezig. Samen zullen zij gedurende vier bijeenkomsten van en met elkaar en van externen leren over het bewaken van het democratische proces en ruimtelijke kwaliteit in de energietransitie. De groep bestaat uit deelnemers uit zowel het publieke als private domein, handelend op alle verschillende schaalniveaus.

Het doel van deze eerste bijeenkomst in Zwolle is kennismaking, met zowel het onderwerp als de andere deelnemers. Het is belangrijk dat de deelnemers op dezelfde vlieghoogte komen, en met elkaar in gesprek gaan. Een gesprek dat ook na de leerlijn nog door zal blijven gaan. Wat betreft thematiek staat regionaal samenwerken aan de hand van casuïstiek in twee RES-regio's centraal.

Het essay van professor Marcel Boogers (2019): "Energie en Democratie: hoe democratische invloed of Regionale Energie Strategieën en andere complexe besluitvormingsprocessen kan worden versterkt" biedt input voor deze eerste bijeenkomst van de leerlijn "Democratie en Energie". Om op gelijke vlieghoogte te komen, is een verduidelijking van het concept "democratie" een allereerste stap. Een woord dat vaak, en makkelijk, in de mond wordt genomen, maar wat betekent het eigenlijk?

Boudewijn Steur, programmamanager "Versterking Democratie en Bestuur" bij het ministerie van

BZK, legt uit dat democratie vooral betekenis krijgt in relatie tot maatschappelijke problematiek. De hedendaagse opgaven, onder andere de transitie in de woningbouw, energie en landbouw, vragen om een nieuwe manier van samen werken en bestuur. Zowel Steur als Boogers zijn het eens dat het belangrijk is dat de drie vormen van democratie gelijktijdig worden ingezet om op die manier meervoudige democratie na te streven. Deze vormen zijn representatieve democratie, pluralistische democratie (ook wel "polderdemocratie") en participatieve democratie.

De complexiteit van de energietransitie vraagt om een inzet van alle drie de verschillende vormen van democratie. De energietransitie is een onderwerp dat iedereen raakt, want deze transitie raakt vrijwel alle domeinen: van onderwijs, tot werkgelegenheid tot thuis in de private sfeer. De complexiteit is ook de reden dat de Nederlandse bevolking en politiek van zich laten horen in dit vraagstuk. Goed samenspel tussen verschillende vormen van democratie kan deels een antwoord bieden op de complexiteit in deze transitie.

Het Rijk heeft in de energietransitie gekozen voor een vorm van meervoudig bestuur om meervoudige democratie na te streven. Nederland is daarom verdeeld in 30 verschillende Regionale Energie Strategie-regio's (RES-regio's). Boogers (2019) beschrijft de RESen, waarin regionaal moet worden samengewerkt, en de daaruit voortvloeiende consequenties met betrekking tot democratisch bestuur als volgt:

"In 30 regio's worden gezamenlijke afspraken gemaakt over duurzame energie, terwijl de democratische verantwoordelijkheid hiervan plaatsvindt in afzonderlijke gemeenteraden, provinciale staten en het algemeen bestuur (AB) van het waterschap. In alle regio's wordt daarom geworsteld met de vraag hoe volksvertegenwoordigers meer grip kunnen krijgen op de besluitvorming over de RES." (Boogers, p.4, 2019).

Één van de valkuilen van de RESen is dat *participatie* een van de doelen is, maar hoe en wanneer geef je dit vorm? Het is het belangrijk om je continu af te vragen hoeveel de verschillende belanghebbenden partijen aan bod komen in de praktijk omtrent de RESen, stelt Steur. Hij pleit ervoor om gemeenteraden een goede positie te geven in dit proces, juist omdat zij een belangrijke actor zijn in het nastreven van rechtvaardige volksvertegenwoordiging. RES-regio West Overijssel heeft, om de gekozen volksvertegenwoordigers beter te positioneren, een nieuwe werkgroep in het leven geroepen. Later op de dag wordt het doel en idee van deze werkgroep verder uitgelegd in een panel, en verder besproken wanneer deelnemers in groepen uiteen gaan aan de hand van vier vragen / dilemma's over regionaal samenwerken

en de rol van deze werkgroep.

Gedurende de hele bijeenkomst in Zwolle wordt erkend dat de elke RES-regio tegen verschillende problemen aanloopt. Binnen de ene RES-regio kunnen grootstedelijke- en plattelandsbelangen tegenover elkaar staan en ontstaat de vraag welke belangen zwaarder wegen. Andere RES-regio's ervaren problematiek wanneer zij samen zijn gevoegd in een regio, zonder dat er al relaties tussen de gemeenten bestonden. Terwijl andere een RES-regio bestaand uit één gemeente hebben. Het wordt daarom ook al snel duidelijk dat er geen homogeen protocol gevolgd kan worden, maar dat maatwerk nodig is.

Robert Dijksterhuis, afdelingshoofd Ruimtelijk Beleid bij BZK, vertelt de deelnemers over de ruimtelijke inpassing van de energietransitie. Zijn presentatie, getiteld "Energie en Ruimte", gaat

door op de benoemde problematiek van verschillende belangen binnen de RES-regio's. Ondanks de eventuele belangenverschillen zijn de RESen cruciaal om gebiedsgericht te kunnen werken. De energietransitie gaat hoe dan ook veranderingen en herontwerp in de Nederlandse leefomgeving teweegbrengen. En de RESen kunnen helpen helpen dit nieuwe energielandschap in te richten.

"Om de energietransitie te laten slagen is een ruimtelijke inpassing cruciaal". (Dijksterhuis, 13-02-2020).

Dijksterhuis stelt dat ruimte in Nederland schaarser is dan geld. De Nationale Omgevingsvisie (NOVI) verwoordt 21 ruimtelijke belangen die doordacht moeten worden om deze schaarse ruimte zo goed mogelijk in te delen. Robert Dijksterhuis licht de NOVI vervolgens kort toe: de opgaven die voortkomen uit de nationale belangen zijn vertaald in vier integrale prioriteiten, waarin beleidskeuzes worden gemaakt aan de hand van drie afwegingsprincipes. Vervolgens wordt er continu een focus gehandhaafd binnen de NOVI op nationale strategische keuzes en gebiedsgericht maatwerk. De NOVI wordt vervolgens gekoppeld aan het belang van democratische processen in ontwerp en besluitvorming. Participatie is en blijft altijd een belangrijk aspect binnen deze transitie.

Na de presentaties wordt de groep door Maartje van Lieshout (Wing, Wij Maken Nederland) gevraagd om hun individuele leervraag op een Post-It te schrijven en de groep deelnemers verlaat de plenaire setting om vervolgens onderling kennis te maken aan de hand van de leervragen. Tijdens deze sessie ontstaan nieuwe ontmoetingen en verbindingen tussen vakgebieden, niveaus van bestuur en individuen. De persoonlijke kaartjes worden nog uitgewisseld wanneer Van Lieshout de groep weer bijeenroept om de volgende sessie te starten, namelijk het panelgesprek over regionaal samenwerken in de RES.

Het panelgesprek wordt gehouden tussen Ruben van de Belt (RES West Overijssel), Sandra Gerssen (RES West Overijssel) en Eric Spies (RES Noordoost Brabant). Eric Spies, projectleider RES Noordoost Brabant, legt uit hoe de regionale samenwerking in Noordoost Brabant is georganiseerd. De RES-regio bestaat uit 16 gemeenten met ieder hun eigen agenda en belangen, twee waterschappen en de provincie. Er is een ambtelijke werkgroep die wekelijks bijeenkomt en er is een stuurgroep. Het gehele RES-proces is binnen deze groep opgedeeld in vijf verschillende fases om een snelle en effectieve procedure tot een "complete" RES 1.0 te organiseren. Hoewel de effectiviteit van het maken van de RES positief is ervaren, erkent Spies dat het bewaken van democratie in besluitvorming soms lastig was. De voornaamste reden hiervan is dat de RES-regio geen mandaat heeft en de besluitvorming in de raden, staten en algemeen bestuur plaatsvindt.

De RES-regio in West Overijssel onderscheidt zich van de RES-regio Noordoost Brabant, en de overige RES-regio's. Binnen deze regio is gekozen om een werkgroep van raadsleden, statenleden en leden van het algemeen bestuur van het waterschap te organiseren, die naast de stuurgroep werkt en hun mede volksvertegenwoordigers faciliteert met informatie. Het voornaamste doel hiervan is dat de gekozen volksvertegenwoordigers een gelijke kennisbasis hebben wat betreft de onderwerpen die aan bod komen in het vormen van een RES. Deze werkgroep is in mei 2019 van start gegaan. Gerssen, Secretaris werkgroep Raden, Staten en Algemeen Besturen (RSAB) en Van de Belt belichten zowel de positieve als negatieve ervaringen van de werkgroep. De fase waarin de werkgroep nu verkeert is lastig. De werkgroep is zoekend naar de rol die zij kunnen en mogen spelen. Bijvoorbeeld met betrekking tot het inzien van *inhoud* en hoe vorm te geven aan een proactieve houding van hun eigen rol en hoe deze te legitimeren. Tijdens deze discussie wordt een belangrijke opmerking gemaakt, een gevoel dat later gedeeld blijkt te worden door meerdere deelnemers die zich bezighouden met de RESen. Namelijk dat individuen die gekozen zijn om de RES op te stellen het moeilijk vinden om hun rol in dit proces te bepalen: neem je als raadslid beslissingen vanuit je politieke rol (representatieve democratie), als woordvoerder van een aangewezen geografisch gebied of als representatief gekozen persoon?

Met dit dilemma in het hoofd wordt het panelgesprek afgesloten. Vervolgens worden er vier vragen gepresenteerd, die aansluiten op het voorgaande panelgesprek. Alle deelnemers kiezen een vraag om over te discussiëren en zodoende verspreiden de deelnemers zich over het stadhuis van Zwolle. Discussies worden gevoerd vanuit alle verschillende achtergronden, ervaringen en visies. Uiteindelijk is het doel om in een korte pitch de bevindingen en gedachten van de groep op het dilemma te presenteren voor de rest.

Uit de groepsdiscussies kwamen verschillende punten naar voren. Een eerste punt dat tijdens de pitches naar voren kwam, was het belang van inclusieve bouwplannen. Inclusief bouwen kan, volgens de groep die de casus heeft besproken, het koppelen van verschillende (NOVI)opgaven bevorderen. Dit sluit dus aan bij de prioritering vanuit de NOVI. De tweede vraag, omtrent de verantwoordelijkheid van gekozen volksvertegenwoordigers in een regionale werkgroep, leidde tot het advies dat er moet ruimte voor experimenteren en leren gecreëerd moet worden. Daarnaast is het belangrijk belangengroepen bij besprekingen uit te nodigen. De volksvertegenwoordiger in de werkgroep heeft als taak om te zorgen voor gelijke informatievoorziening onder gekozen volksvertegenwoordigers in de RES en om grensoverschrijdende dilemma's te agenderen. De derde groep besprak het belang van een werkgroep zoals RSAB. Deze groep bracht een aantal adviezen naar voren om de functie en efficiëntie van zo'n werkgroep te verhogen: ten eerste is een investering in de verbinding tussen de stuurgroep en RSAB nodig, ten tweede zou de RSAB er goed aan doen om haar eigen dilemma's en gevoeligheden boven tafel te krijgen en bespreekbaar te maken (zelfreflectie), en ten derde moet de RSAB vervolgens een proactieve rol innemen met als doel het versterken van de regionale samenwerking. De laatste groep besprak tijdens een brainstormsessie eventuele alternatieven van een werkgroep die ook een regionale volksvertegenwoordigende functie zouden kunnen vullen in de RESen.

Tot slot voorziet Tamara Metze de groep met een reflectie op de inhoud van de dag. Metze constateert dat de rollen van raadsleden in deze kwestie drievoudig zijn. Zij hebben de taak om te agenderen, mediëren en katalyseren. Vooral de laatste rol vergt nog aandacht en verdieping voor het bewerkstelligen van de meervoudige democratie in de energietransitie. Metze benoemt het belang van *soft spaces*, met als voorbeeld deze beweging van de leerlijn Democratie en Energie, om mensen te verbinden en perspectieven te creëren. Met alles wat op deze eerste bijeenkomst

aan bod is gekomen in het achterhoofd, vraagt Maartje van Lieshout de deelnemers om een antwoord of reflectie te schrijven op de eigen leervraag. Deze worden vervolgens als een collage opgehangen. Van Lieshout sluit de eerste bijeenkomst van de leerlijn Democratie en Energie af door kort de antwoorden en reflecties samen te vatten in handelingsperspectieven en actielijnen. Vol met nieuwe gedachtes, motivatie en *energie* verlaten de deelnemers deze bijeenkomst, en zien ze elkaar donderdag 5 Maart, 2020, weer terug voor de tweede bijeenkomst van de leerlijn Democratie en Energie.

